

УДК 355.233

Т. А. Сутюшев

В. І. Воробйов

СУЧАСНІ ВИМІРИ ВИЩОГО ВІЙСЬКОВОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Розглядаються сучасні виміри вищого військового навчального закладу, які мають бути притаманні військовому університету та військовій академії.

Ключові слова: вища військова освіта, вищий військовий навчальний заклад, виміри вищого військового навчального закладу.

Постановка проблеми. У сфері вищої освіти, у тому числі й вищої військової освіти, на сьогодні відповідно до Закону [1] діють такі типи вищих навчальних закладів (ВНЗ), як університет, академія, інститут, коледж. При цьому перші три типи ВНЗ можуть мати статус національного. Крім іншого ВНЗ першого типу може надаватися статус дослідного університету. Кожний тип ВНЗ має свої виміри, які склалися на підставі традицій, освітніх або наукових концепцій і програм та ін. Визначення відповідності зазначених вимірів викликам сучасності завжди розглядалося як вирішення актуальної проблеми.

У вересні 2016 р. на базі Київського національного університету ім. Тараса Шевченка відбулася Міжнародна наукова конференція за темою “Класичний університет у контексті викликів епохи”. На цій конференції як пріоритетний позначався тематичний блок “Глобальні виміри класичного університету”. Доповіді за цим блоком торкалися, в основному, цивільних ВНЗ. Сучасні виміри вищого військового навчального закладу (ВВНЗ) на зазначеній конференції, на жаль, практично не розглядалися і тому не обговорювалися. У той же час існуючі ВВНЗ, як і цивільні ВНЗ, потребують визначення відповідності притаманних їм вимірів викликам сучасності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання, які у тій чи іншій формі торкалися визначення вимірів ВНЗ класичного типу, були у різний час предметом розгляду відомих авторів, таких, як, наприклад, К. Ясперс, Ч. Сноу та ін. Ці науковці вивчали зазначені

питання на прикладах найстаріших європейських університетів Німеччини та Великої Британії. Зокрема, К. Ясперс як основну ідею університету обґрунтував тезу свободи досліджень та процесу навчання [2]. У своїй відомій публікації [3] Ч. Сноу, який закінчив Кембриджський університет і певний час успішно працював у ньому як фізик-ядерник, звертає увагу на необхідність формування цілісного ідеологічного погляду на світ, необхідність “войовничої моральності науки”, необхідність своєчасного перегляду сумнівних традицій університету (на прикладі запізненого переосмислення старого мірила заслуг – “математичного трипосу”) та інші виміри. У той же час вітчизняні фахівці у галузі вищої освіти говорять (наприклад у [4]) про звуженість “берлінської (чи “гумбольдтської”) моделі університету, яка дослівно “...чудово пристосована до однієї єдиної функції – підготовки науковців – аналітиків і конструкторів – винахідників”.

У системі вищої військової освіти знаковим виміром ВВНЗ стає на сьогодні “компетентнісний підхід”, який розглядається, наприклад, авторами-викладачами РВіА Михайлівської військової артилерійської академії [5] як підхід, що акцентує увагу на результаті освіти не як суми засвоєної інформації, а як здатності офіцера адекватно діяти у різних ситуаціях (у тому числі й у ситуації невизначеності). Такий підхід, на думку авторів, дозволить усунути складні протиріччя між необхідністю забезпечення сучасної якості вищої військової освіти і неможливістю вирішення цієї проблеми традиційним шляхом за рахунок подальшого

збільшення обсягу інформації, що підлягає засвоєнню. Тобто зазначений підхід передбачає відхід від традиційної підготовки військового спеціаліста, націленої на засвоєння ним більш-менш стандартного набору знань, умінь і навиків.

Визначенню сучасних вимірів ВВНЗ має значно сприяти створення та функціонування моніторингу системи військової освіти, необхідної, насамперед, для підготовки пропозицій щодо прийняття управлінських рішень з метою забезпечення прогнозованого розвитку зазначеної системи. Про подібний моніторинг докладно йдеться у [6]. У науковій статті [7] ті ж самі автори висвітлюють актуальні проблеми інноваційного розвитку військової освіти, вирішення яких має відповідати викликам сучасності.

Про аспекти сучасних вимірів ВВНЗ, а саме про організаційний та змістовий аспекти порядку підготовки науково-педагогічних кадрів, йдеться у статті [8].

До сучасних вимірів ВВНЗ певною мірою слід відносити й наявність ефективних форм творчої діяльності курсантів, слухачів та ад'юнктів, яка забезпечує успішність їх саме управлінської діяльності після закінчення навчання. Про актуальність подібних вимірів зазначають автори статей [9, 10].

Окремо слід зазначити про актуальність розвитку однієї із сучасних ознак вищів, а саме щільної інтеграції академічної науки і вищої освіти, про яку говорили і говорять досвідчені керівники як ВНЗ, так і ВВНЗ. Відповідні пропозиції були подані ще у лютому 1992 р. Президії АН України. Роком пізніше ректор Харківського державного університету доктор фізико-математичних наук, професор Тарапов І. Є. (керував університетом 18 років) у своїй доповіді, присвяченій 185-й річниці університету, наголошував на необхідності зазначеної інтеграції як однієї з ознак, яка має бути притаманна сучасному університету [11]. Слід нагадати, що у той час комісією, утвореною Президією Академії наук, був розроблений проект положення про інтеграційні структури, а саме навчально-наукові центри, діяльність яких повинна була стимулюватися зі спеціального фонду Академії та Міносвіти України. Однак цей проект тоді реалізувати, на жаль, не вдалося. Про подібну ознаку стосовно сучасного військового вишу говорить автор [12] з дванадцятирічним досвідом керівництва ВВНЗ. У висновках своєї статті він акцентує

на необхідності створення нових навчальних технологій, які органічно поєднують глибокі наукові дослідження з навчальним процесом. Крім іншого, у статті автор нагадує й про одну знакову відмінність вітчизняної системи вищої військової освіти, яка має бути притаманна сучасному ВВНЗ, – фундаментальність підготовки як загальнонаукової, так і військово-професійної.

Метою статті є визначення вимірів вищого військового навчального закладу, що відповідають викликам сучасності у сфері вищої військової освіти.

Виклад основного матеріалу. До пріоритетних викликів сучасності системі вищої військової освіти, в якій ВВНЗ є основним елементом, з погляду авторів, слід віднести доведення рівня підготовки випускників ВВНЗ (насамперед, командно-штабного профілю навчання) до рівня навченості приймати рішення на системній основі та реалізовувати його з мінімальними витратами у ході управлінської діяльності. Для курсантів такий рівень визначається як тактичний, для слухачів – як оперативно-тактичний або оперативний та оперативно-стратегічний. Зазначений рівень навченості має бути прив'язаний до конкретних існуючих концепцій оперативно-тактичного та іншого рівнів. Оволодіння цими концепціями не можливе без педагогічного складу, який не тільки вільно ними володіє, але здатний самостійно розробляти весь перелік відповідних оперативних (бойових) документів, насамперед, з управління військами (планувальні, директивні), має навички (практичний досвід) з військового управління реальними воєнними діями або безпосередньої участі на командних посадах у масштабних навчаннях. Вільному оволодінню згаданими концепціями мають сприяти наукові школи ВВНЗ, у складі яких провідні науково-педагогічні працівники повинні брати посильну участь у розробленні цих концепцій. За радянських часів було набуто позитивного досвіду залучення військових педагогів-учених Військової академії Генерального штабу ЗС СРСР ім. К. Є. Ворошилова, а також таких академій видів ЗС, як Військова академія ім. М. В. Фрунзе, Військово-повітряна академія ім. Ю. О. Гагаріна та ін., до розроблення знакових концепцій підготовки і проведення армійських та фронтових операцій, адекватних відповідним західним концепціям, наприклад, “Активна оборона”, “Повітряно-

наземна операція". У результаті такого залучення матеріал, напрацьований у ході розроблення концепцій (в основному, за результатами апробації їх пріоритетних положень у форматі масштабних навчань), йшов, так би мовити, "з коліс" безпосередньо у навчальний процес.

Автори цієї статті як випускники Червонопрапорних, орденів Леніна, Жовтневої революції Вищих офіцерських курсів "Выстрел" ім. Маршала Радянського Союзу Б. М. Шапошникова та Червонопрапорної, орденів Леніна, Суворова, Жовтневої революції Військової академії ім. М. В. Фрунзе зазначають не тільки цей позитивний досвід, але й ефективне залучення на той час вищого військового керівництва на рівні начальника Генерального штабу та командувачів видів військ Збройних сил СРСР до проведення навчальних занять зі слухачами.

Пошуки наукової істини у військовій сфері мають бути пріоритетом діяльності не тільки військових науково-дослідних установ, але й військових університетів та академій. Автор [2] стосовно цивільного університету вбачав у пошуку істини взагалі призначення його існування. Для військових університетів і академій пошук істини у військовій сфері має бути акцентований, насамперед, на досягненні форм наукового знання у вигляді військових доктрин і концепцій (різного рівня) як науково обґрунтованих поглядів на підготовку і ведення збройної боротьби. Таке акцентування має розглядатися на сьогодні як один із вимірів сучасного ВВНЗ. Слід підкреслити, що участь ВВНЗ у розробленні концепцій підготовки і застосування військ (сил) повинна бути пріоритетною у порівнянні з військовими науковими установами, оскільки навчальний заклад має науково-методичний досвід з підготовки кваліфікованих кадрів. У процесі їх підготовки одним із головних завдань має бути формування в них відповідного доктринального та концептуального мислення. Вирішенню такого завдання значно сприяє як раціональний баланс блоків дисциплін у навчальних планах ВВНЗ, так і раціональний баланс окремих дисциплін у цих блоках. Тому періодична зміна доктринальних (концептуальних) установок має швидко відображатися зміною або суттєвим коригуванням зазначених балансів і крім іншого введенням нових спеціальностей, спеціалізацій та дисциплін. Періодичність цього процесу, на прикладі існування відомих

західних доктрин та концепцій (зокрема, "Активна оборона", "Повітряно-наземна операція" тощо) у ВВНЗ свого часу не перевищувала 10-15 років. На сьогодні цей термін у зв'язку з швидкоплинністю змін характеру кризових воєнно-політичних процесів, які спостерігаються у різних регіонах світу, у тому числі й у Європі, суттєво скоротився. Цей факт примушує ВВНЗ до відповідного реагування зміною існуючих компетентностей, освітніх (освітньо-професійних чи освітньо-наукових програм), навчальних планів та ін., що покладено в освітню діяльність ВВНЗ.

Слід особливо зауважити про підготовку науково-педагогічних кадрів у стінах ВВНЗ. Тематика дисертаційних робіт насамперед має бути спрямована на наукове обґрунтування розвитку існуючих доктринальних положень та основних складників військових концепцій (оперативно-тактичного, оперативного та оперативного-стратегічного рівнів) або тих, що розробляються вперше. На сьогодні ці розробки, з погляду авторів, за пріоритетом повинні бути присвячені дослідженню характеру внутрішніх воєнних загроз та формам і способам адекватного на них реагування з визначенням ефективних організаційних форм сил (військ), а також питань відповідного військового будівництва. Ці питання мають досліджуватися з прив'язуванням до особливостей імовірних потенційно-кризових регіонів, де у першу чергу можлива реалізація внутрішніх воєнних загроз. Безумовно, що підготовка науково-педагогічних кадрів ВВНЗ має йти через виконання дисертаційних робіт як ад'юнктами і докторантами, так і здобувачами наукових ступенів. Певну перевагу для вступу в ад'юнктуру і докторантуру слід віддавати насамперед військовослужбовцям, які набули певного науково-педагогічного досвіду за напрямами діяльності наукових та методичних шкіл ВВНЗ і мають достатні наукові напрацювання за вибраною темою. Попередній досвід переконує, що найбільш ефективного наукового результату в ад'юнктурі та докторантурі досягали колишні випускники ВВНЗ зі складу, так званих, дослідницьких груп. Наявність таких дослідницьких груп зі складу курсантів та слухачів має бути одним із вимірів сучасного ВВНЗ. Тому практику підготовки військових дослідників необхідно відновлювати і розвивати у кожному ВВНЗ. Періодичність наборів у такі групи треба

зіставляти з періодами існування воєнних доктрин та концепцій. Потрібний баланс процесу підготовки науково-педагогічних кадрів за складом має коригуватися, крім іншого, за рахунок здобувачів наукового ступеня поза форматом ад'юнктури та докторантури. Оптимальне коригування має здійснюватися на підставі переліку тем дисертаційних досліджень, який повинен оновлюватися періодично зі зміною воєнних доктрин та концепцій, а також згідно із планом формування наукового резерву, який треба зіставляти з періодами зміни поколінь наукових та методичних шкіл ВВНЗ, що зазвичай не перевищує 10-15 років.

Окремо слід зауважити про здобувачів наукового ступеня. Цей контингент складають офіцери з чималим досвідом служби у військових частинах, які мають самостійні наукові напрацювання під вибрану тему дисертаційної роботи. На сьогодні для них є суттєве обмеження. Процедура прикріплення існує тільки для постійного складу ВВНЗ. Таким чином, виключаються можливості підготовки дисертаційних робіт для талановитих офіцерів, здатних поєднувати службу у стройових частинах з цільовою науковою діяльністю. Якщо згадати якість значної кількості дисертаційних досліджень здобувачів, які були свого часу проведені ними у стройових частинах за науково-практичними проблемами, пов'язаними з безпосередніми завданнями цих стройових частин, то у зв'язку з обмеженням стосовно прикріплення виникає питання про загальні наслідки його введення.

У цілому процес підготовки науково-педагогічних кадрів для військових вишів повинен забезпечувати виконання такого принципу успішного розвитку ВВНЗ, як спадкоємність кадрів. На відміну від цивільного військового навчального закладу має суттєву особливість, а саме розподіл його кадрів за статусом на військових та цивільних службовців. Зазвичай більшість керівних посад у ВВНЗ обіймають військовослужбовці (начальники кафедр, факультетів, інститутів, науково-дослідних центрів тощо). З урахуванням того, що більшість серед них приходить у ВВНЗ, як мінімум, після 5-10 років служби на офіцерських посадах у стройових частинах і період їх кар'єрного зростання до керівника структурного підрозділу складає більше п'яти років, а термін успішного становлення на керівній посаді за статистикою – це ще не менше п'яти років, то на плідну повноцінну діяльність військового

керівника підрозділу ВВНЗ залишається дуже мало часу, адже завершується вже строк військової служби. Тому такому керівникові після його становлення на посаді, наприклад, начальника кафедри дисциплін оперативно-тактичного рівня, налагодити якісно навчальний процес, методичну і тим більше наукову роботу у термін, що залишився, дуже складно. Одним із варіантів вирішення зазначеної проблеми вбачається поширення штатних керівних посад, які можуть займатися цивільними службовцями. Окремим питанням, крім іншого, слід також розглядати підготовку керівником свого наступника.

У період інтенсивного оволодіння збройними силами провідних країн світу новими на середину 80-х – початок 90-х років оперативними концепціями, випробування дієвості нових структур військових формувань, вивчення нових автоматизованих систем управління військами окремих видів збройних сил (наприклад, таких систем, як “Маневр”, “Алмаз”, “Еталон”), а також передових на той час розвідувально-ударних і розвідувально-вогневих комплексів у ВВНЗ циклічно, з періодом в одне покоління проводилася підготовка науково-педагогічних кадрів. Саме в ті роки закладалися основи стратегічного планування у ВВНЗ, формувалися елементи якості ВВНЗ. Для сучасних цивільних вишів на сьогодні це стає одним із їх пріоритетних вимірів (див., наприклад, [13]). Автор цієї монографії, серед іншого, розглядає планування та виміри у процесній моделі системи якості вишів. Згідно з наведеним джерелом планування якості ВВНЗ слід розглядати як діяльність, спрямовану на формування стратегії, політики і пов'язаних з ними цілей і вимог до військової освіти, тобто стратегічного планування, основними результатами якого є місія, бачення, цінність ВВНЗ, його стратегія і стратегічні цілі, політика у сфері якості та ін. Щодо місії ВВНЗ, то вона має нести ознаки унікальності саме профільної спрямованості того чи іншого ВВНЗ, зокрема ознаки, які виправдовують право на його існування і виключають підстави для передачі його функцій іншому військовому закладу. Слід зазначити, що такий підхід реалізується у процесі обґрунтування права на існування того чи іншого виду або роду військ. Стосовно бачення ВВНЗ, то воно має бути пов'язане з можливістю військового закладу у найближчому майбутньому готувати

офіцерські кадри згідно з перспективними концепціями застосування військової сили відповідно до розвитку воєнно-політичної ситуації як усередині держави, так і навколо неї. Як відмічено у [13] і зазначено у [14], місія і бачення разом відображують сутність організації, у нашому випадку – ВВНЗ. Щодо цінностей військового закладу, то до них на сучасному етапі можна відносити здатність до максимального використання обмежених можливостей, самогенерації потрібних, насамперед військових науково-педагогічних кадрів, унікальність наукових та методичних шкіл, які сприяють надходженню привабливих для ВВНЗ відповідних кадрів та ін.

У цілому остаточне визначення як вищим керівництвом, так і безпосередніми учасниками освітнього процесу стратегії та політики вищого навчального закладу має забезпечувати [13] визначення і підтримку місії, бачення і цінностей усіма зацікавленими сторонами. І всі ці складники стосовно військового закладу можуть бути оформлені у вигляді концепції розвитку ВВНЗ [10].

Висновок

Наведені у статті виміри, на думку її авторів, можуть розглядатися поряд з вимірами, наведеними іншими авторами (див. список використаних джерел), як такі, що є актуальними для сучасних ВВНЗ. Виміри сучасного ВВНЗ повинні сумісно визначатись як вищим військовим керівництвом держави, так і безпосередньо всіма учасниками військово-освітнього процесу кожного конкретного ВВНЗ, і у підсумку вони мають закріплюватися концепцією його розвитку.

Список використаних джерел

1. Про вищу освіту [Текст] : Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 37-38. – Ст. 2004.
2. Jaspers K., Die Idee der Universitot. – Berlin, Gottingen, Heidelberg, 1961. – S.1-6, 10-14, 25-39.
3. Сноу, Ч. П. Две культуры [Текст] / Ч. П. Сноу. – М. : Прогресс, 1973. – 141 с.
4. Корсак, К. Нові міжнародні стандарти вищої освіти [Текст] / К. Корсак // Науковий світ. – 2002. – № 1. – С. 14–15.
5. Коритчук, В. В. Реализация компетентностного подхода в подготовке офицеров ракетных войск и артиллерии [Текст] / В. В. Коритчук, С. А. Доценко // Военная мысль. – 2012. – № 12. – С. 50–57.

6. Телелим, В. М. Моніторинг в системі військової освіти [Текст] / В. М. Телелим, Ю. І. Приходько // Військова освіта. – 2014. – № 1. – С. 3–14.

7. Телелим, В. М. Військова освіта: актуальні проблеми інноваційного розвитку [Текст] / В. М. Телелим, Ю. І. Приходько // Збірник наукових праць Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2016. – Вип. 51. – С. 7–18.

8. Ольшевський, Ю. В. Організаційний та змістовий аспекти порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії [Текст] / Ю. В. Ольшевський // Наука і оборона. – 2016. – № 4. – С. 36–41.

9. Довбня, В. В. Взаємозв'язок показників навчання з якістю креативної частини кваліфікаційних, дипломних та магістерських робіт випускників ВВНЗ та їх подальшою управлінською діяльністю [Текст] / В. І. Пеньков, Т. А. Сутюшев // Честь і закон. – 2009. – № 1. – С. 56–61.

10. Сутюшев, Т. А. Окремі питання розвитку навчально-методичної та наукової роботи у вищому військовому навчальному закладі, можливі підходи до їх вирішення [Текст] / Т. А. Сутюшев // Честь і закон. – 2016. – № 2. – С. 26–33.

11. Тарапов, І. Е. Речь на заседании ученого совета, посвященном 188-й годовщине университета // Ученый, Учитель, Человек. К 85-летию со дня рождения И. Е. Тарапова. – Х. : Новое слово, 2011. – 438 с.

12. Полторак, С. Т. Розвиток системи вищої військової освіти України та за кордоном: державноуправлінські аспекти [Текст] / С. Т. Полторак // Інвестиції: практика та досвід. – 2016. – № 3. – С. 70–73.

13. Левшина, В. В. Система качества вуза [Текст] : монография / В. В. Левшина. – М. : ИНФРА-М, 2015. – 280 с. – (Научная мысль).

14. Хьюберт, К. Рамперсад. Универсальная система показателей деятельности: как достигнуть результатов, сохраняя целостность [Текст] / Хьюберт К. Рамперсад [пер. с англ.]. – 2-е изд. – М. : Альпина Бизнес Букс, 2005. – 352 с.

Стаття надійшла до редакції 16.06.2017 р.

Рецензент – доктор військових наук, професор Г. А. Дробаха, Національна академія Національної гвардії України, Харків, Україна

УДК 355.233

Т. А. Сутюшев, В. И. Воробъев

СОВРЕМЕННЫЕ ИЗМЕРЕНИЯ ВЫСШЕГО ВОЕННОГО УЧЕБНОГО ЗАВЕДЕНИЯ

Рассматриваются современные измерения высшего военного учебного заведения, которые должны быть присущи военному университету и военной академии.

Ключевые слова: высшее военное образование, высшее военное учебное заведение, измерения высшего военного учебного заведения.

UDC 355.233

T. A. Sutiushhev, V. I. Vorobyov

MODERN CHARACTERISTIC OF HIGHER MILITARY EDUCATIONAL ESTABLISHMENT

Modern characteristic of military educational establishment wich, according to the author's view, should be intrinsic in military university and military academy are considered.

Keywords: higher military education, higher military educational establishment, characteristic of higher military educational establishment.

Сутюшев Тахір Анварович – кандидат військових наук, доцент, провідний науковий співробітник науково-дослідного центру службово-бойової діяльності НГУ Національної академії Національної гвардії України

Воробйов Володимир Іванович – кандидат військових наук, старший науковий співробітник, професор кафедри тактичної підготовки військ факультету підготовки фахівців для Національної гвардії України Національної академії внутрішніх справ України